
MODERN RADICALISM - A FOUNDATION FOR THE NEW DIVIDE IN THE WORLD

Toshko Krastev

Institute for the study of society and knowledge at BAS - Sofia, toshkokrastev@mail.bg

Abstract: More and more modern politicians use the notions of radicalism. The main reason for this is to look modern, attractive and respectful. The term "radicalism" can be described as a political trend, which is a radical change in society that protects and implements radical measures to solve a specific problem. Radicalization is characterized by a determined readiness to impose its own ideas, even by rejecting democracy and taking violent actions as a necessary and justified protest against a particular group of people or against the whole society in which they live. The analysis of some basic political and psychological characteristics of radicalism should give us an answer to one of the main issues of our time: can radicalism be at the center of the new cold war?

Keywords: radicalism, globalization, future, cold war

СЪВРЕМЕННИЯТ РАДИКАЛИЗЪМ - ОСНОВА ЗА НОВОТО РАЗДЕЛЕНИЕ В СВЕТА

Тошко Кръстев

Институт за изследване на обществата и знанието при БАН-София, toshkokrastev@mail.bg

Резюме: Все повече и повече съвременни политици използват понятията за радикализъм. Основната причина за това е да изглежда модерно, привлекателно и с уважение.

Терминът "радикализъм" може да бъде описан като политическа тенденция, която е радикална промяна в обществото, която защитава и прилага радикални мерки за решаване на конкретен проблем. Радикализацията се характеризира с решителна готовност за налагане на собствени идеи, дори като отхвърля демокрацията и предприема насилствени действия като необходим и оправдан протест срещу определена група хора или срещу цялото общество, в което живеят.

Анализът на някои основни политически и психологически характеристики на радикализма трябва да ни даде отговор на един от основните въпроси на нашето време: може ли радикализмът да бъде в центъра на новата студена война?

Ключови думи: радикализъм, глобализация, бъдеще, студена война

1. СЪВРЕМЕННИЯТ РАДИКАЛИЗЪМ - ПРОЯВА НА ПОЛИТИЧЕСКА И ПСИХОЛОГИЧЕСКА НЕСЪВМЕСТИМОСТ НА ОБЩЕСТВАТА

Понятието „радикализъм“ най обобщено може да се определи като политическо течение, което е за коренни промени в обществото, което защитава и прилага радикални мерки при решаването на определен проблем.

Според „Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа“ радикализмът е процес, при който се достига до крайност на мненията, възгледите, идеологията до степен на яростно отхвърляне на алтернативните идеи. Радикализацията се характеризира с решителна готовност за налагане на собствените идеи дори чрез отхвърляне на демокрацията и предприемане на насилствени действия, като необходим и оправдан начин на протест, срещу определена група хора или срещу цялото общество, в което живеят.⁵⁸

В съвременния свят могат да се разграничат няколко основни вида радикализъм:

Насилствен радикализъм - явление, при което отделни личности или групи възприемат мнения, възгледи и идеи, които могат да доведат до актове на тероризъм.

Насилствен екстремизъм е явление, при което отделни личности или групи подкрепят или извършват идеологически мотивирано насилие, за да постигнат своите идеологически цели.

⁵⁸ European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation, Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism, (2008)

Дерадикализацията е процес, най-често осъществяван посредством система от програми и мерки, имащи за цел да редуцират крайността на възгледите и да реинтегрират в обществото хора, които вече са радикализирани.

Деангажиране е процес, при който дадена личност се отказва от активно участие в радикална група или радикална дейност. Този процес на промяна не означава непременно, че съответната личност се е отказала от своите политически или идеологически виждания.

Като цяло радикалните хора вярват в определена идея и самоотвержено я разпространяват сред другите, което постепенно води до различните му **прояви: религиозен радикализъм, политически ляв и десен радикализъм, спортен екстремизъм, расизъм и тероризъм**. Тези хора се възприемат по различен начин и живеят в съвършено различен свят. Ето защо не може да се опрости проблема с радикализацията и тероризма до нивото на конвенционалните военни действия. Това е погрешно и безсмислено. Напасването на две несъвместими психологически системи не може да се постигне със силата на оръжието.

Радикализмът, като социално явление не е новост в човешката история. Той се заражда като групова несъвместимост и е довела до много кървави конфликти в световната история. При повечето от тях основния аргумент е бил разликата между истината в очите на човешкото мнение и настоящата истина, която се явява такава, чрез човешката вяра.

Августин Блажени твърдял, че начало на всяко зло в човешката душа е своеволието. Свободната воля води до разлика в светогледа на хората. Особено когато са намесени вярванията, тази разлика в мирогледа винаги води до кървави стълкновения.⁵⁹

Днешния свят е в нов етап на цивилизационно развитие и следователно има променени разбирания, които са много жестоки за повечето от хората, цели държави и народи, които се борят за място в променящия се свят. Затова радикализацията трябва да се разглеждат като продукт на „Глобализацията“ и естествен процес на развитие. Теоретиците на глобализацията казват, че това е поредица от емпирично наблюдаеми промени, но обединени от логиката за превръщане на света в един единствен елемент с "глобална взаимозависимост плюс глобално съзнание".⁶⁰

Глобалното съзнание изменя цялата система във вътрешния свят на човека, възгледите, светогледа, вярванията и начина на живот на човека. С други думи, борбата вече не е за територия, не е за ресурси, не е за икономическо положение, а е борба на съзнания и цивилизации, които се борят за осигуряване на бъдещето си.

Ако разгледаме случая, когато двама души живеят в един и същи град, например София, но единия живее в хубав квартал, а другия в неудобен и мръсен квартал техните възгледи за града ще бъдат различни, дори може да се окажат несъвместими. Всичко се усложнява от факта, че всеки исторически във времето, има своя собствена картина на света, която се променя непрекъснато, но никога не я вижда пълно и абсолютно вярно.

Глобализацията бързо променя позициите в живота на много хора и ги кара да сменят бързо вярванията си. Тези, които не могат лесно да се адаптират страдат и техните вярвания стават несъвместими с останалите. Те се радикализират като носители на определена социално групово етнически-национално-религиозна идеология.

Глобализацията преди всичко променя начина на живот на хората, така както до сега не се е случвало в историята на човечеството.

Глобалните промени в бъдеще ще са с такава величина, че нито една нация или общност не са готови за тяхното възприемане, никоя страна не може да се справи с тях сама. Постоянно употребяваните от хората технологии стават все по-бързо излишни и се заменят с изцяло нови. Много области са обезлюдяват, а други бързо стават пренаселени. Днешните добродетели ще бъдат обект на подигравки и недостатъци утре. Ето защо ние трябва да се „преоткрием“, преосмислим или най-малко да се видим в „Новия глобален свят“. Разцветът на радикализацията и тероризма показва липсата на опит да се разберат по между си хора с друга психология и именно тази несъвместимост на културите създава радикализацията.

Ясно е, че тя се появява на фона на критична маса от психологическа и политически нестабилност. Само при критичните стойности на това състояние може да се получат самоубийствени атентати, терористични актове със смърт на десетки хора.

В Европа 80 % от гражданите смятат Ислямския радикализъм за най-голямата заплаха, но истината е, че у нас се срещат много други видове политически радикализъм, както и футболен радикализъм. **Футболното**

⁵⁹ Августин, А. Исповедь Блаженного Августина, епископа Гиппонского. М., (1991)

⁶⁰ Олброу М. Глобалната епоха. С., (2000)

хулиганство и тъй наречените „бръснати глави“ се пораждат от редица мотивиращи агресията социални и икономически фактори: бедност, религия, регионални проблеми и др.

Образуването на подобна пропаст между различните групи лесно може да се предскаже чрез мониторинг на психично - политическата стабилност на обществата. Тази стабилност има естествена природа и връзките между психичните феномени и политически явления могат да бъдат изразени в количествено отношение по метода на системния анализ.

Строго научно погледнато под система се разбира, организация, в която отделните елементи работят заедно, за да получат общ ефект, който един елемент не може да постигне сам. Системата има йерархична организация, съобразена е с една обща цел, има компоненти за измерване и управление. В случая с радикализацията и тероризма елементите са качествата на гражданското общество влияещи на междуличностните отношения, които гасят конфликти или тези които ги усилват.

2. КАЧЕСТВА НА ПРОЯВЛЕНИЕ

• Качествата, които допринасят за съвместимост на обществата:

- ✓ политическо безразличие - намаляване на общия емоционален тон на хората, участващи в политическите процеси, липсва доверие в лидерите, намалена е социалната дейност и има политически песимизъм;
- ✓ политически консерватизъм - основава се на желанието да се избегнат социалните конфликти на всяка цена;
- ✓ политическа адаптивност - проявява се в стремежа да се промени обществото и нагоди към новото целеуказване продиктувано от глобалните промени на съвременния свят.

• Качествата, които допринасят за политическата дестабилизация:

- ✓ политическа инициатива - води до силен политически оптимизъм, повишена емоционалност;
- ✓ политически радикализъм - появява се на фона на желанието за психологическо надмощие;
- ✓ съчетава се с риск в областта на емоционалните отношения с хора и тяхното поведение като цяло;
- ✓ появява се в периоди на значително икономическо, социално напрежение в обществото;
- ✓ съпроводено е от неспособност да се контролират техните емоционални взаимоотношения с другите хора;
- ✓ политическо съперничество се проявява в догматичната упоритост с която се защитава правотата на своите гледни точки.

От изследването на тези качества може да се намерят пределното натоварване на психиката на обществата, способността да запазят фокуса на поведение и психическа устойчивост. Основният въпрос е може ли обществата лесно да се адаптира към новите промени и има ли елементи, които не могат да се адаптират?

Той се поражда от радикализацията на обществото и има различен манталитет, различна логика, различни нрави, различни цели и методи за водене на война. Тероризмът от гледна точка на политическата психология е борба на две или повече несъвместими култури с неограничени средства и методи за натиск върху душевното състояние на противниковите сили, целящо да замени ценността им система. Борбата срещу тероризма е борба за човешкото съзнание в променящата се глобална среда.⁶¹

Целта на тероризма е психологическа и политическа дестабилизация на обществото, което води до финансов колапс, смяна на правителства, намаляване на производството, спира потоците на всяко движение. Тероризмът е заразяване на други психологически и политически структури с болест от която самият той страда.

Ето защо, лечението на тероризма не е толкова в откриване и унищожаване на въоръжени структури, а е в мониторинга и премахването на психическите и политически несъвместимости между общностите, които се засилват от глобалните промени в света.

През последните тридесет години европейските политически духове са разбунени от една нова и засилваща се тенденция. Новите глобални и локални проблеми отварят специфично пространство в политическия спектър за партии, успешно усвояващи протестния вот на електората, породен от промените в обществения и политическия живот на Европа. Това пространство се заема от радикални дясноориентирани партии (или по-точно казано, *радикално десни популистски партии*).

Десният радикализъм – все по-настоятелен и всеобхватен – регистрира първия си електорален успех с партии като *„Партия на центъра“* в Холандия и *Национален фронт* във Франция още през осемдесетте

⁶¹ Най, Д. Международните конфликти. Теория и практика, С., (1998)

години на XX век. Но в последно време засилващото се влияние на крайно десните популистски партии е още по-видимо, идеологически по-всеобхватно и силно отразяващо се на парламентарните и президентските избори в европейските държави. Новите десни се явяват като защитници на европейските ценности и в последната година масово се надигат анти ислямски лозунги и кампании в отговор на пътя на Турция към Европейската общност. Този подход, учудващо или не, е приет добре от електоралните маси.

В Холандия анти ислямската крайно дясна формация на Геерт Вилдерс „*Партия на свободата*“ достигна второ място на парламентарните избори . Прави впечатление, че заемащ крайна анти ислямска позиция, Вилдерс препраща от традиционния за крайно десните партии национализъм към подкрепа на обоевропейските ценности и защита на правата на европейските граждани.

Трета политическа сила в Швеция на последните парламентарни избори се оказаха крайно десните *Шведски демократи* на Джими Акесон, които удвояват резултата си от изборите през 2010г.

В тон със споменатото дотук парламентарните избори във Виена не предизвикват изненада с шумния успех на младият консервативен лидер и сегашен канцлер Себастиан Курц и Хайнц-Кристиан Щрахе и *Партия на свободата* (естествено). Те съставиха коалиция, след наситена с антисемитистки лозунги кампания. Макар и с фокус върху „мюсюлманския проблем“, не бяха пропуснати и малцинствата, и имигрантите, категоризирани като заплаха за националната идентичност.

Австрия, изглежда, е в тон с експлоатирането на темата за „имигрантите като основна заплаха за икономическата стабилност и сигурността на Европа“, превърнало се в тенденция за радикалната десница.

Така изградената дотук картина създава впечатление за засилено парламентарно присъствие на крайно десните и за повишен електорален успех. Какво води до този възход?

По дефиниция (тоест, както те сами изграждат своя политически облик) радикално десните се характеризират с няколко основни идеологически черти: *национализъм* или стремеж към монокултурна държава; *нативизъм*, дележ гражданите на една държава въз основа на етническа, расова или религиозна принадлежност на „местни“ и „не-местни“; и *популизъм* (дефиниран като идеологическа черта, а не като политически похват), който дели обществото на две хомогенни групи - „чист народ“ и „корумпиран елит“.

Това, което наблюдаваме в споменатите по-горе събития обаче, е известна промяна или по-скоро „отваряне“. И това не е случайно. Възходът на радикалната десница може да бъде обяснен с тенденциозното разширяване на идеологическото поле, с което тези партии боравят. Това не трябва да се разбира като отстъпване или изместване от традиционните за радикалната десница позиции. По-скоро като тяхното разширяване чрез подходящо интерпретиране, своеобразно „нормализиране“. Най-осезаемо това се наблюдава в преминаването от чисто националистически нагласи (защита на интересите на една нация) към обоевропейски – политики в подкрепа на цялата европейска общност и стремеж за нейното предпазване от отрицателните ефекти на имиграцията. Партии, досега определяни като „антиевропейски“, днес говорят за ценности и интереси на европейските граждани и резултатът е налице – удвоен електорат. „Нормализирането“ се явява стратегия, която гарантира масовост.

От друга страна, улавянето на радикалните антиислямски тенденции, надигащи се през последната година, е прерогатив именно на новото дясно. Крайните и неприемливи за традиционните партии идеи се усвояват от радикалната десница и се превръщат в така наречения (или познатия вече) „протестен вот“. Страничният ефект е разпространяването и легитимирането на радикалните идеи сред обществото.

Но допускането на алтернативно политическо поведение има и положителни черти. Предоставянето на алтернативна политическа визия, каквато се явява популистката, провокира „нормалните“ партии да обърнат внимание на negliжираните социални проблеми.

От противоположната страна на бързия възход на радикално десните стои мнението на традиционното политическо пространство, характеризиращо ги като опасни, антидемократични, най-общо като заплаха за установения демократичен ред. Определянето им обаче като „лошите“ на политическата сцена само по себе си е акт на недемократичност. Те са продукт на демокрацията. Опитите за маргинализирането или груповото им осъждане рискуват да подкопаят идеологическите основи на демокрацията. Евентуалното им ограничаване ще увеличи популярността им и ще дискредитира демократичния режим. Първо трябва да бъдат допуснати да се развият и чак тогава да могат да бъдат сравнени и оценени като допустими или не. Само пълната свобода за развитие на крайните политически прояви е в състояние да осигури тяхното естествено маргинализиране - там, където има работеща демократична публичност.

Що се отнася до бъдещето, има два варианта за развитие на десния радикализъм: демократичният - партиите да бъдат оставени да се развиват, печелят или губят, като всички останали; или (да го наречем) ограниченият, в който, бивайки маргинализирани, ще се превърнат в „героични“ и вероятно ще просперира. Затова, независимо от подхода към тях, развитието им предстои.

В тази сложна политическа обстановка все по често се явява сянката на Студената война на 20 век. Основната прилика между Студената война и съвременния свят се състои в това, че изострянето на геополитическата обстановка прелива в локални конфликти. Но за да бъдат те успешно решени, на Русия и западните страни ще им се наложи да забравят за правилата на студената война.

"Изказът на политиците и високопоставените военно началници става все по-войнствен, доктрините получават все по-твърди формулировки... наблюдават се всички признаци на една студена война".⁶²

Последният лидер на СССР Михаил Горбачов, който вече няколко пъти предупреждаваше за началото на нова студена война, направи това още веднъж. "В определен момент това понятие се превърна във "Вълци! Вълци!" от известната детска приказка".⁶³, пише политологът Фьодор Лукьянов за безкрайните аналогии с образа на студената война. Политологът обаче прави важно уточнение: "Но този път президентът на СССР е прав".

Риториката на представителите на Русия и САЩ наистина стана по-невъздържана, а лидерите говорят за загуба на доверие един към друг. И макар експертите наистина да откриват неутешителни паралели, мнозина твърдят, че в момента ситуацията е още по-нестабилна, отколкото по времето на Студената война.

Но дори и в ситуация, при която недоверието между Русия и САЩ расте, отсъствието на идеологическо противопоставяне не позволява на експертите да говорят сериозно за начало на нова студена война.

"Голямата разлика се състои в това, че тогава двата свята бяха, грубо казано, изолирани един от друг, докато в момента ние до голяма степен приехме общ мироглед", казва за "Руски дневник" Марк Галеоти, старши изследовател в Института за международни отношения в Прага.

Според експерта днес не може да става дума за начало на нова студена война, независимо от многобройните признаци, които може преждевременно да бъдат разтълкувани като вестители на повтарящото се глобално противопоставяне.

Но това не е единствената отличителна черта между новото време и това, което руснаците и американците преживяха през втората половина на ХХ век. "Русия и САЩ и до ден днешен са най-големите ядрени държави в света, но ролята на военната сила отстъпи на заден план през последните три десетилетия", каза за "Руски дневник" Борис Стремлин, професор по международни отношения, който изучава историята на Студената война. "Общото ниво на силите на двете страни вече е несъизмеримо, но още по-важното е, че в съвременната международна система действат много играчи, които нито САЩ, нито Русия, могат ефективно да дисциплинират", казва Стремлин. С други думи, Русия и САЩ не могат ефективно да решават международни проблеми в двустранен порядък – трябва да привличат и други играчи с глобално или регионално влияние. Епохата на решенията, приемани в резултат на преговори тет-а-тет, приключи с разпадането на СССР, а ефективното решаване на кризисни ситуации в наши дни изисква привличането на все по-голям брой заинтересовани страни. Експертите са на мнение, че именно тази специфика внася в нашето съвремие толкова непредсказуемост и риск, че хората неволно се обръщат към времето на Студената война като към своеобразна опорна точка.

3. НАЗАД В БЪДЕЩЕТО

"Иронията в тази ситуацията, е че макар и Западът да се е върнал към използването на стереотипите от времето на Студената война за изобразяване на Русия като заплаха, самата концепция за студена война представлява палиативен инструмент за откриване на опорна точка в свят, който изглежда значително по-объркан и труден за разбиране", каза за "Руски дневник" Антон Федяшин, директор на Института за руска култура и история при Американския университет във Вашингтон.

В съвременния свят, в който над всички без изключение е надвиснала заплахата от тероризъм, "биполярният свят на Студената война се възприема като период на относителна стабилност, в който врагът бе познаваем и достъпен по пътя на дипломатията", казва Федяшин. "Днешните конфликти са значително по-малко ограничени във възможността им за развитие".

Независимо от агресивната риторика, по времето на Студената война САЩ и СССР бяха в съгласие относно това, как колективно да бъде управляван светът, смята Борис Стремлин. "Основната причина в наши дни конфликтът (между САЩ и Русия) да се възобнови се състои в това, че никой не знае как светът да се управлява занапред и това предизвиква напрежение".

Един от най-актуалните въпроси в тази ситуация е дали на съвременните лидери на Запад и в Русия ще им се наложи да преживеят аналог на Карибската криза, за да успеят да изградят нова система за възпиране на

⁶² РИА Новости, Москва, 14 апр. (2017)

⁶³ Лукьянов Ф.А., Мир на взводе: пружина разжимается, (2015)

кризисните ситуации и – защо не – система за взаимодействие, допълва Лукьянов. Но докато учените говорят за необходимост от сътрудничество, политиките, изглежда, продължават да си играят на „Студена война „, второ издание

ЛИТЕРАТУРА

Августин, А. (1991) Исповедь Блаженного Августина, епископа Гиппонского. Москва, 243-260

Лукьянов Ф.А. (2015) Мир на взводе: пружина разжимается, 64

Най, Д. (1998) Международните конфликти. Теория и практика, София, 123

Олброу М. (2000) Глобалната епоха. София, 179

European Commission's Expert Group on Violent Radicalisation, (2008) Radicalisation Processes Leading to Acts of Terrorism, 7

<https://ria.ru/> РИА Новости